परिशिष्ट

अ : संक्षिप्त रूपे

ANZUS: Australia New Zealand United States

ARF: ASEAN Regional Forum

ASEAN: Association of South East Asian Nations

ATGM: anti-tank guided missile

BIMSTEC: Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation

BRICS: Brazil, Russia, India, China, South Africa

CENTO: Central Treaty Organisation

CFL: Cease Fire Line

CTBT: Comprehensive Test Ban Treaty

DEAL: Defence Electronics and Applications Laboratory

DRDO: Defence Research and Development Organisation

ECJ: European Court of Justice

ECOSOC: Economic and Social Council

ECSC: European Coal and Steel Community

EEC: European Economic Community

ETA: Euskadi Ta Askatasuna (Basque separatist group, Spain)

EU: European Union

G 20: Group of 20

GATT: General Agreement on Tariffs and Trade

GCC: Gulf Cooperation Council

IAEA: International Atomic Energy Agency

IONS: Indian Ocean Naval Symposium

IORA: Indian Ocean Rim Association

IRA: Irish Republican Army

IRS: Indian Remote Sensing Satellite

ISRO: Indian Space Research Organisation

JKLF: Jammu Kashmir Liberation Front

KPLT: Karbi Peoples Liberation Tigers

LTTE: Liberation Tigers of Tamil Eelam

MGC: Mekong-Ganga Cooperation

NATO: North Atlantic Treaty Organisation

NCA: Nuclear Command Authority

NDFB-S: National Democratic Front of Bodoland - (Saoraigwra), (NDFB-S)

NEC: North Eastern Council

NEFA: North East Frontier Agency

NPT: Nuclear Non-proliferation Treaty

NSCN(IM): National Socialist Council of Nagaland (led by Isak Chishi Swu and Thuingaleng Muivah.)

NSG: Nuclear Suppliers Group

OAPEC: The Organization of Arab Petroleum Exporting Countries

OIC: Organisation of Islamic Cooperation

OPEC: Oil Producing and Exporting Countries

POK : Pakistan Occupied Kashmir

PKK: Kurdish Workers Party

PLA: People's Liberation Army of China

PLO: Palestine Liberation Army

QUAD: Quadrilateral Security Dialogue (United States, Australia, India, Japan)

SAARC: South Asian Association for Regional Cooperation

SAFTA: South Asian Free Trade Area

SAM: surface to air missiles

SAPTA: South Asian Preferential Trading Arrangement

SCO: Shanghai Cooperation Organisation

SEATO: South East Treaty Organisation

SSB: Sashastra Seema Bal

TRIPS: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

ULFA (I): United Liberation Front of Asom – (Independent)

ULFA: United Liberation Front of Asom

UNCED: UN Conference on Environment and Development

UNLF: United National Liberation Front

UNMOGIP: United Nations Military Observer Group in India and Pakistan

WTO: World Trade Organisation

ब : संकेतस्थळे

Some useful websites that the students and teachers can access for more information on the topics discussed in the various chapters:

CHAPTER I

See the following website for additional information:

1. College of Engineering, (COEP) Pune, History Club Lectures:

   (i) The World after World War II: Dr Shrikant Paranjpe (in Marathi)

   https://www.youtube.com/watch?v=4LY_j_NLJBE

   (ii)“१९९१ नंतरचे जग आणि प्रवाह “ – डॉ. श्रीकांत परांजपे |

   ‘World After 1991’ -Dr. Shrikant Paranjpe.

   https://www.youtube.com/watch?v=lsVNgjzmW94

2. India and United Nations Peacekeeping Operations, By Lt Gen Satish Nambiar (Retd) January 26, 2014, Media Centre, Ministry of External Affairs, Government of India

   https://mea.gov.in/articles-in-indian-media.htm?dtl/22776/India+and+United+Nations+Peacekeeping+Operations

3. India and the United Nations, Ministry of External Affairs, Government of India

   https://www.mea.gov.in/india-and-the-united-nations.htm

4. Annual Reports, Ministry of Defence, Government of India

   https://mod.gov.in/documents/annual-report

5. Annual reports, Ministry of External Affairs, Government of India.
   https://www.mea.gov.in/annual-reports.htm?57/Annual_Reports

CHAPTER II

See the following website for additional information:

1. Ministry of External Affairs, Government of India, Briefs on Foreign Relations

   This website provides:
   (i) Briefs on India and Regional Organisations and
   (ii) Briefs on Bilateral Relations with various countries.
   https://mea.gov.in/foreign-relations.htm

CHAPTER III

See the following website for additional information:

1. Ministry of External Affairs, Government of India, Briefs on Foreign Relations
   This website provides:
   (i) Briefs on India and Regional Organisations and
   (ii) Briefs on Bilateral Relations with various countries.

   https://mea.gov.in/foreign-relations.htm

CHAPTER IV

See the following website for additional information:

1. Statement to Parliament on Nuclear Tests in Pokhran by Prime Minister Atal Bihari Vajpayee. (Twelfth Lok Sabha, Session: 2, Date : 27-05-1998 ,Participants : Vajpayee Prime Minister Atal Bihari. Source : Lok Sabha, Debates, http://164.100.47.194/Loksabha/Debates/Result12.aspx?dbsl=248)

   https://www.vifindia.org/sites/default/files/national-security-vol-1-issue-1-document-statement-to-parliament.pdf

2. "Evolution of India's Nuclear Policy" PAPERS LAID ON THE TABLE XII LOK SABHA DEBATES, Session II, (Budget), Wednesday,May 27, 1998 / Jyaistha 6, 1920 (Saka).

   https://parliamentofindia.nic.in/ls/lsdeb/ls12/ses2/0527059801.htm

3. Technology Areas: Missiles, DRDO, India. https://www.drdo.gov.in/drdo/English/index.jsp?pg=tech_missiles.jsp

4. Indian Navy: Indian Maritime Doctrine - 2015 Version https://www.indiannavy.nic.in/content/indian-maritime-doctrine-2015-version

CHAPTER V

See the following website for additional information:

1. PM's speech at the Chief Minister's meet on Naxalism, April 13, 2006, New Delhi

   See:https://archivepmo.nic.in/drmanmohansingh/speech-details.php?nodeid=302

2. For legal details on Terrorism see: Counter Terrorism and Counter Radicalization Division, Ministry of Home, Government of India. The Division deals with matter relating to terrorism, counter-terrorism, radicalization, counter-radicalization, UAPA, NIA Act, FICN, FATF.

   https://mha.gov.in/division_of_mha/counter-terrorism-and-counter-radicalization-division

3. Chapter on Internal Security, Annual report, Ministry of Home, government of India (Latest Report)

   https://mha.gov.in/documents/annual-reports

CHAPTER VI

See the following website for additional information:

1. History - The Official Home Page of the Indian Army https://indianarmy.nic.in/Site/FormTemplete/frmTempSimple.aspx?MnId=+50.

2. Annual Reports, Ministry of Defence, Government of India https://mod.gov.in/documents/annual-report

विद्यार्थ्यांसाठी अतिरिक्त अद्ययावत माहिती

फोर स्टार जनरलच्या हुद्यामध्ये संरक्षण प्रमुख पदाच्या निर्मितीस केंद्रीय मंत्रिमंडळाने मान्यता दिली

नवी दिल्ली, २४ डिसेंबर २०१९

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखालील केंद्रीय मंत्रिमंडळाने एक ऐतिहासिक निर्णय घेत, देशातील सर्वोच्च संरक्षण व्यवस्थापनात सुधारणा करत फोर स्टार जनरलच्या हुद्यामध्ये संरक्षण प्रमुख पद सी डी एस (Chief 0f Defence Staff) स्थापन करण्यास मान्यता दिली आहे, यांचा पगार आणि अतिरीक्त सुविधा सेवाप्रमुखांप्रमाणेच असतील. संरक्षण मंत्रालयाने निर्माण केलेले संरक्षण प्रमुख हे सैनिक विभागाचे देखील प्रमुख असतील, आणि ते त्याचे सचिव म्हणून कार्यभार बघतील.

सीडीएसच्या अध्यक्षतेखालील सैनिकी व्यवहार विभाग खालील बाबींवर कार्य करील:

(i) देशाच्या सशस्त्र सेना, त्यात स्थल सेना, लष्कर, नौदल आणि वायू दल.

(ii) स्थल सेना मुख्यालय, नौदल मुख्यालय, हवाई मुख्यालय आणि संरक्षण कर्मचारी मुख्यालय असलेले संरक्षण मंत्रालयाचे एकात्मिक मुख्यालय.

(iii) प्रादेशिक सैन्य

(iv) स्थल सेना, नौदल आणि हवाई दलाशी संबंधित कामे.

(v) प्रचलित नियम आणि कार्यपद्धतीनुसार भांडवल संपादन वगळता इतर सेवांसाठीची खरेदी.

या व्यतिरिक्त सैन्य व्यवहार विभागाच्या आदेशामध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल:

(अ) एकत्रित संयुक्त योजना आणि आवश्यकतांच्या माध्यमातून खरेदी, प्रशिक्षण आणि कर्मचाऱ्यांच्या नियुक्तीच्या प्रक्रियेचे समन्वय

(ब) सैन्य तुकड्यांचे पुनर्गठन करणे आणि संयुक्त कारवाईद्वारे स्रोतांच्या तर्कशुद्ध वापरासाठी संयुक्त आदेश तयार करणे.

(क) स्वदेशी उपकरणाच्या वापरास चालना देणे.

सैन्य व्यवहार विभागाचे प्रमुख असण्याव्यतिरिक्त संरक्षण प्रमुख, चीफ ऑफ स्टाफ कमिटीचे स्थायी अध्यक्षही असतील. ते संरक्षण मंत्रालयाच्या सर्व सैन्य सेवाविषयक सल्लागार म्हणून काम करतील. हे तीन सेना प्रमुख रक्षा मंत्र्यांना त्यांच्या संबंधित सेवेसंबंधित बाबींचा सल्ला देत राहतील. सीडीएस तिन्ही सैन्य प्रमुखांसह कोणत्याही सैन्य कमांडचा उपयोग करणार नाही, जेणेकरून राजकीय नेतृत्वाला नि: पक्षपाती सल्ला देण्यात सक्षम होतील.

चीफ ऑफ स्टाफ कमिटीचे कायमस्वरुपी अध्यक्ष म्हणून, सीडीएस खालील कार्ये पार पाडावी लागतील.

- सीडीएस तीनही सेना दलांच्या संघटनांचे प्रशासन बघतील .सायबर आणि अंतराळाशी संबंधित सेवा संस्था /कमांड सीडीएसच्या अखत्यारीत असतील.

- संरक्षण मंत्री आणि राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागारांच्या (एनएसएच्या) अध्यक्षतेखाली संरक्षण योजना समितीच्या आणि संरक्षण अधिग्रहण समितीचे सीडीएस सदस्य असतील.
- न्युक्लीअर कमांड अथॉरिटीचे लष्करी सल्लागार म्हणून काम पाहतील.
- सीडीएस पदाची सूत्रे स्वीकारल्यानंतर तीन वर्षांच्या आत तीन सेवांमध्ये कार्यवाही, लॉजिस्टिक्स, वाहतूक, प्रशिक्षण, पाठबळ देवा, दळणवळण, दुरुस्ती आणि देखभाल इ. मध्ये संयुक्तता आणणे.
- पायाभूत सुविधांचा जास्तीतजास्त वापर करून सेवांमध्ये तर्कसंगतपणा आणणे.
- एकात्मिक क्षमता विकास आराखडा (आयसीडीपी) चा पाठपुरावा म्हणून पंचवार्षिक संरक्षण भांडवल अधिग्रहण योजना (डीसीएपी) आणि दोन वर्षाची रोल-ऑन वार्षिक अधिग्रहण योजना (एएपी) लागू करणे.
- अपेक्षित बजेटच्या आधारे भांडवल संपादन प्रस्तावांना आंतर-सेवा प्राथमिकता देणे.
- वायफळ खर्च कमी करून सशस्त्र सैन्याच्या लढाऊ क्षमता वाढविण्याच्या उद्देशाने तीन सेवांच्या कामकाजात सुधारणा घडवून आणणे.

अशी अपेक्षा आहे की उच्च संरक्षण व्यवस्थापनातील या सुधारणेमुळे सशस्त्र सैन्याने समन्वित संरक्षण सिद्धांत आणि कार्यपद्धती राबवण्यास सक्षम केले जाईल आणि तिन्ही सेवांमध्ये संयुक्तपणा प्रोत्साहित करण्यास (Jointness) मदत होईल. प्रशिक्षण, लॉजिस्टिक्स आणि ऑपरेशन्स या क्षेत्रातील अधिकाधिक सहकार्य आणि खरेदीच्या प्राथमिकतेसाठी समन्वित कृती करून देशाला फायदा होईल.

(Government of India, Press Information Bureau, (Release ID: 1597572)
https://pib.gov.in/PressReleseDetail.aspx?PRID=1597425)

देशाचे पहिले संरक्षण दल प्रमुख म्हणून जनरल बिपीन रावत यांनी पदभार स्वीकारला

नवी दिल्ली, १ जानेवारी २०२०

जनरल बिपिन रावत यांनी आज संरक्षण दलाचे प्रमुख म्हणून पदभार स्वीकारला. तिन्ही सेवादलांसाठी संरक्षण मंत्र्यांचे ते प्रमुख लष्करी सल्लागार असतील. लष्करी कामकाज विभागाचे प्रमुख म्हणूनही ते काम पाहतील. उपलब्ध स्रोतांचा योग्य वापर, संयुक्त नियोजन आणि एकात्मिकरणाच्या माध्यमातून सेवादलांसाठी खरेदी, प्रशिक्षण आणि परिचालनात अधिक समन्वय राखण्यात संरक्षण दल प्रमुखांची महत्वपूर्ण भूमिका राहील.

(Government of India, Press Information Bureau, (Release ID: 1598195)
https://pib.gov.in/PressReleseDetail.aspx?PRID=1597425)

नोंदी

संरक्षण क्षेत्रातील होणाऱ्या नवनवीन घडामोडींची अद्ययावत माहिती येथे नोंद करावी.